

ARMIN HEINEN

(Institutul de Istorie/Universitatea din Aachen)

*DESPRE VICTOR NEUMANN*

*ȘI TEZELE SALE PROVOCATOARE PENTRU GÎNDIREA TRADIȚIONALĂ*

Îl cunosc pe Victor Neumann de vreo cincisprezece ani. Împreună am lansat o școală doctorală internațională de istorie conceptuală a României, școală finanțată de Fundația Volkswagen. În timp ce navigam pe internet în ultimele zile, întâmplător am văzut acuzațiile care i se aduc lui Victor Neumann și care arată o imagine complet diferită de aceea pe care o cunosc. Între altele, se spune că ar fi fost informator al Securității și că în calitate sa de director de muzeu a fost subevaluat la începutul acestui an. Nu se spune nimic despre faptul că e un om de știință și care merită să fie luat în serios. Cu siguranță, de la distanță, nu pot evalua cu precizie remarcile legate direct de ceea ce se spune și se întâmplă la Timișoara. Dar sînt obișnuit să analizez și să judec argumentele. Apoi, îi cunosc scrierile.

În privința rezervelor mele: acuzația că Victor Neumann a fost informator al Securității se bazează pe un singur document găsit accidental în dosarele CNSAS (Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității). Numai că, ceea ce e corect, legislația României interzice utilizarea materialului CNSAS împotriva personalităților cu excepția cazului în care există o decizie luată de o instanță juridică. (Acest lucru este absolut necesar din motive constituționale). La fel ca STASI, Securitatea a fost - ca istoric contemporan sînt destul de competent în această temă - o „organizație de opresiune totalitară” al cărei material scris este o bună premisă și care trebuie citit în funcție de context. Documentele Securității sînt adesea distorsionate sau pline de minciuni, la fel ca multe altele (exemplul informațiilor privind producția economică) aparținînd regimului comunist. Persoanele luate individual nu erau vizate de Securitate sau de Stasi, dar puteau primi un nume de cod fără să știe acest lucru. Cei care folosesc materialul împotriva altora fără nici o referință critică, fără cercetări aprofundate și fără contextualizare se transformă în slujitorii credincioși de astăzi ai Securității. Aceasta mai ales în cazul aceluia cărora le lipsesc orice fel de abilități critice. Același lucru se aplică fișierelor Stasi și, prin urmare, acestea nu mai au credibilitate în Germania.

Toate muzeele necesită un profil clar, ceea ce mă conduce la a doua rezervă formulată în privința lui Victor Neumann. Muzeele trebuie să aleagă și să se diferențieze în mod conștient unele de altele. În acest sens, un director de muzeu poate fi comparat cu un director artistic de teatru. Depinde de el să creeze ceva unic. La 11 decembrie 2020, guvernul României a ridicat Muzeul de Artă din Timișoara la rangul de muzeu de importanță națională, de atunci începând numindu-se Muzeul Național de Artă Timișoara. Cu siguranță, aceasta este o recunoaștere remarcabilă. În ultimii ani, Victor Neumann a fost evaluat foarte bine ca director al muzeului, nu însă și pentru activitatea sa din anul 2020. Acest fapt e dificil de înțeles din punctul de vedere al procedurilor, cu atât mai mult cu cât criza coronavirus-ului a îngreunat toate activitățile muzeului.

Ultimul argument invocat împotriva lui Victor Neumann este cel privitor la instabilitatea locurilor sale de muncă și la perioadele de șomaj de dinainte de anul 1989. Argumentul are două obiective: pe de o parte apropierea de Securitate trebuie dovedită, pe de altă parte reputația sa științifică în timpul regimului comunist a fost slabă. Ce beneficii ar fi trebuit să obțină un informator dacă nici măcar un loc de muncă sigur și interesant nu putea obține? Biografia plină de suferințe de dinainte de 1989 indică mai mult un dezavantaj continuu în cadrul sistemului comunist decât o susținere din partea acestuia. Faptul că o carieră științifică și o bogată activitate publică precum a lui Victor Neumann au început cu adevărat abia după 1989, vorbește mai degrabă de ipostaza de victimă decât de aceea a unui adept al sistemului comunist.

Oricine e interesat să cunoască reputația lui Victor Neumann, aceasta poate fi urmărită prin intermediul publicațiilor sale științifice. Unele se află la a treia ediție, iar multe au fost traduse în limbile engleză sau germană. Toate se bazează pe cunoașterea modelelor internaționale de cercetare, pe depășirea frontierelor clasice ale disciplinelor (filozofie, istoria artei, istoria mass-media), pe cunoștințele sale de limbi străine (engleză, maghiară, germană, franceză, italiană). Trei teme principale de studiu pot fi identificate în cărțile lui Victor Neumann: aceea timpurie dedicată istoriei evreilor din România și care au ca rezultat monografia ce acoperă istoriile socială, politică și culturală și care trimit la ultimele două secole și jumătate; investigațiile asupra istoriei conceptuale europene, cu accent pe cercetarea tranziției de la iluminism la romantism, pe înțelegerea istoriei ideilor secolului al XIX-lea și pe definirea bazelor modernității; în al treilea rând, studiile sale despre istoria Banatului.

Toate cele trei teme principale sînt complementare și urmăresc contextul în care a fost posibilă coexistența pașnică și s-au pus bazele progresului cultural. În această privință, Victor Neumann este clar și riguros. Religia și raționalitatea nu se exclud reciproc, ci formează fundamentul acțiunii orientate spre valoare. Nu omogenitatea, ci diferențele și diversitatea reprezintă baza modernității. Tocmai din acest motiv, istoricul ca om de știință trebuie să examineze lucrurile îndeaproape. El are nevoie de o observație precisă, completînd astfel necesarele modele formale ale sociologiei. Recunoașterea celui alt este o condiție indispensabilă pentru orice coexistență pașnică, încurajînd mai ales dezbaterile fructuoase.

Cînd Victor Neumann face diferența între vechiul Imperiu Habsburgic și noile imperii (cazul URSS-ului stalinist) pe baza poziției lor în raport cu statul național, atunci sintetizează tendințele din studiile actuale. Astfel, el subliniază faptul că vechile imperii reprezentaseră un spațiu în căutarea ordinii, a progresului, a păcii interioare, de unde și dorința lor de a fi eterogene. Vechile imperii se concentrau pe formarea elitelor, protecția frontierei, integrarea prin oferte culturale și, de asemenea, ajutor financiar pentru regiunile de graniță. Cît privește noile imperii, acestea se străduiesc să omogenizeze regiunile cucerite. Ca imperii naționaliste, ele sînt opresoare ale „popoarelor străine”, regimuri exploatare și se comportă imprevizibil deoarece sînt conduse de clanuri. Vechile imperii s-au simțit obligate să uzeze de rațiune. Din interesul istoricului pentru Imperiul Habsburgic rezultă acela pentru Uniunea Europeană de astăzi ca spațiu al diversității, al identității multiple și al comunității negociate. Avînd în vedere pericolele reprezentate de noile imperii, e necesar un model alternativ care să permită dezvoltarea diversităților individuală și comunitară.

Să ne întoarcem la lucrările timpurii ale lui Victor Neumann, la studiile sale asupra evreilor români, o temă care pînă la el n-a fost abordată din punct de vedere științific: și aici se observă că Victor Neumann nu descrie „evreii români” ca fiind un grup omogen sau „străin”, ci ca unul avînd diferențe religioase și politice în funcție de regiune și care (în zadar) s-a străduit să se integreze. Studiile sale de istoria ideilor analizează bazele și începuturile modernității. Și aici este consecvent pentru că din punctul lui de vedere modernitatea este legată de Iluminism prin orientarea spre individ, educație individuală, raționalitate și valoarea criticii. Iluminismul contrastează cu romantismul, care a reacționat la provocările Iluminismului și care a dat un răspuns propriei sale nesiguranțe încercînd să reducă diversitatea și arbitrariile indivizilor prin intermediul ideii de națiune.

În fine, studiile lui Victor Neumann despre fundamentele modernității culminează cu acelea despre Banat. Pentru el, Banatul e un spațiu de oportunități, cu o istorie particulară ce are totul pregătit pentru necesara și corect înțeleasa modernitate: multiculturalism, identități multiple, ciocniri și convergențe rezultate dintr-o multitudine de influențe civilizatoare. Banatul e văzut ca o „Americă europeană”, o regiune ale cărei avantaje ar putea fi folosite atît pentru România, cît și pentru Europa într-un context în care lumea e din ce în ce mai diversă și în care e din ce în ce mai important să înțelegem diferențele, comunicînd între noi și beneficiind unii de ceilalți.

Oricine a citit pe internet comentariile despre ideile lui Victor Neumann va înțelege cît de provocatoare sînt tezele sale și cît de greu este pentru mulți să renunțe la gîndirea tradițională.

Traducere din germană: Victor Neumann

Prof. Dr. Armin Heinen, Institutul de Istorie, Universitatea (RWTH) din Aachen, reputat istoric german, specialist în istoria României. Este autor al unor cărți de referință: *Legiunea Arhanghelului Mihail*, Traducere de Cornelia Eșianu, Delia Eșianu, Humanitas, București, 2006 și *România, Holocaustul și logica violenței*, Traducere de Ioana Rostoș, Prefață de Alexandru Florin Platon, Editura Univ. Al.I. Cuza, Iași, 2011.